

УДК 342.24: 342.5

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2023.2.7>

В. В. Масалітін

аспірант кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

У цій роботі автор прагне дослідити, виокремити та охарактеризувати елементи адміністративно-правового статусу громадян України. Особливу увагу автор приділяє характеристиці елементів адміністративно-правового статусу.

Розглянуто наукове значення вивчення та дослідження елементів адміністративно-правового статусу. Воно має також практичний, правозастосовний характер, що зумовлено різноманітністю сфери адміністративного права як між галузями права загалом, так і між галузями публічного права зокрема, що вказує на своєрідність та індивідуальність предмета і методу правового регулювання.

Встановлено, що адміністративно-правовий статус громадянина України включає такі елементи: 1) адміністративну правосуб'єктність; 2) права; 3) обов'язки; 4) систему гарантій; 5) юридичну відповідальність.

Підкреслюється, що адміністративно-правова суб'єктність громадянина України – це певна здатність особи бути суб'єктом адміністративного права, яка проявляється і конкретизується в адміністративній правоздатності, дієздатності та кримінальній правосуб'єктності. Автор звертає увагу на те, що адміністративна правоздатність громадянина України виникає в момент набуття громадянства і припиняється в момент втрати громадянства України.

Характер взаємовідносин між державою та особою є важливим показником стану суспільства в цілому, цілей та перспектив його розвитку. Для того, щоб дослідити взаємовідносини держави та особи, необхідно проаналізувати зміст, особливості та взаємодію категорій «людина», «особистість» та «громадянин». Вони характеризують інтеграцію індивіда в суспільство і державу як біологічного суб'єкта і визначають специфіку його статусу.

Встановлено, що адміністративно-правовий статус громадян України складається з різних елементів, які визначають їхні права та обов'язки перед державою, а також механізми захисту їхніх прав від дій державних органів. Забезпечення належного рівня адміністративно-правового статусу громадян України є важливою передумовою для зміцнення правової держави та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, громадянин, статус громадянина, елемент правового статусу.

Постановка проблеми. Аналіз правового статусу особи як аксіологічного суб'єкта включає в себе опис структури ціннісних функцій правової свідомості людини. Аналіз правового статусу особи як суб'єкта права включає, насамперед, оцінку особи як носія соціального статусу. Формування правового статусу особи – це завжди процес вхо-

дження соціального індивіда в правове буття як одну зі сфер культури. І починається цей процес не стільки з виховання і навчання у сфері права, скільки шляхом соціалізації через передачу соціального досвіду (виховання і накопичення досвіду), оскільки це визначається самим фактом народження «homo socialis».

Інша справа, коли ми говоримо про правову особу, тобто про суб'єкта - носія реальних правових ознак, тобто про рівень його присутності в правовій сфері, яка включає в себе особистісний вимір особистості, тобто взагалі весь комплекс соціальних вимог суспільства до особистості як «набір» правових норм підпорядкування і примусу, а з іншого боку індивідуальне ставлення особистості до права як стійких правових знань, правових установок, правових переконань та інших форм правосвідомості нормативного характеру.

Характер взаємовідносин між державою та особою є важливим показником стану суспільства в цілому, цілей та перспектив його розвитку. Для того, щоб дослідити взаємовідносини держави та особи, необхідно проаналізувати зміст, особливості та взаємодію категорій «людина», «особистість» та «громадянин». Вони характеризують інтеграцію індивіда в суспільство і державу як біологічного суб'єкта і визначають специфіку його статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання адміністративно-правового статусу громадян України вивчалась, досліджувалась та розглядалась в працях вчених-юристів, зокрема: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, В. В. Зуй, М. А. Бояринцева [2], Ю. П. Битяк [1], І. В. Гамалій, Я. В. Журавель, М. В. Костілов, О. В. Литвин [3], Т. О. Мацелик, Г. С. Тимчик, Ю. Н. Армаш, Н. О. Старілов, С. В. Шестаков, та інші.

Метою цієї статті є огляд та характеристика елементів адміністративно-правового статусу громадян України.

Виклад основного матеріалу. Відправною точкою для аналізу логіки формування правового статусу особи є розуміння сутності феномену правового статусу. При цьому, через поняття статусу ми можемо розуміти значення, яке вкладав у нього відомий теоретик права Р. Лінтон, а саме: «Статус, на відміну від особи, яка його має, є просто сукупністю прав та обов'язків...» [5].

Як відомо, в інструментальному праві (юриспруденції) термін «правовий статус» використовується у поєднанні з терміном «правове становище». На сьогоднішній день у судовій практиці з цього приводу

немає єдиної думки. Важливим є вплив правового становища на визначеність статусу особи. Для прикладу, сім'я, стать і національність людини відомі від народження, так само від початку визначаються правові характеристики її майбутнього громадянства, що також апіорі виступає як правовий статус щодо цієї особи. Іншими словами, процес становлення суб'єкта права вимагає певних умов правової соціалізації щодо законодавчо встановлених і фактично реалізованих позитивних соціальних можливостей, які влада і держава зобов'язані надавати всім. Правова культура країни походження як специфічний «набір» матеріальних та ідеалізованих соціальних цінностей [4, с. 95–98].

Правовий статус особи - це юридично визначене становище особи в державі та суспільстві, яке характеризує організовані державою відносини між державою та суспільством. Такі відносини виникають між різними верствами суспільства, різними категоріями осіб і державою та регулюються майже всіма галузями національного законодавства України.

Види правового статусу осіб:

- Загальний – поширюється на всіх людей і громадян.
- Спеціальний – характеризує особливості статусу окремих категорій осіб і громадян, таких як біженці, студенти, пенсіонери тощо.
- Індивідуальний – характеризує окрему людину.

У сучасному суспільстві кожен стикається з поняттям прав людини в різних формах. Це питання обговорюється на всіх рівнях – від шкільної парти до трибуни Організації Об'єднаних Націй. Однак ставлення людей до цієї концепції дуже різне: від вихваляння прав людини як найвищої цінності суспільства до їх знецінення та відкидання. Тому ми дослідимо, як змінювалося розуміння суспільством природи прав людини та їх застосування на практиці» [6]. Адміністративно-правовий статус громадян України включає різні елементи, що визначають їх права та обов'язки перед державою, а також передбачають механізми захисту їхніх прав від дій державних органів. Основні елементи адміністративно-правового статусу гро-

мадян України на сьогодні включають такі:

Права та свободи громадян – цей елемент визначає основні права та свободи, які гарантуються громадянам України відповідно до Конституції України та законів. До цих прав та свобод належать, зокрема, право на життя, свободу вираження своїх поглядів, право на освіту та культуру, право на працю та соціальний захист, право на здоров'я та медичну допомогу.

Обов'язки громадян – цей елемент передбачає, що громадяни мають виконувати певні обов'язки перед державою та іншими громадянами. Зокрема, громадяни зобов'язані виконувати закони та інші правові акти, платити податки та збори, дотримуватися правил дорожнього руху та інших вимог.

Адміністративна відповідальність громадян – цей елемент передбачає, що громадяни можуть нести відповідальність перед державою за порушення законодавства та інших правових норм. До адміністративної відповідальності можуть бути притягнуті громадяни за порушення правил дорожнього руху, порушення правил пожежної безпеки, порушення правил благоустрою міста та інші порушення, передбачені законодавством.

Механізми захисту прав громадян – цей елемент визначає механізми захисту прав та свобод громадян від дій державних органів. До таких механізмів належать звернення до суду, звернення до органів внутрішніх справ та інших контролюючих органів, а також звернення до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Зокрема, громадяни можуть звернутися до суду з позовами про захист своїх прав та інтересів, а також звернутися до комісії з питань прав людини при Верховній Раді України. Крім того, громадяни можуть звертатися до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з проханнями та зверненнями, а також звертатися до правозахисних організацій за допомогою.

Документи, що посвідчують особу – цей елемент визначає, що громадяни мають право на документи, що посвідчують їхню особу, зокрема паспорти громадянина

України та інші документи, які видаються органами державної реєстрації.

Громадянство України – цей елемент визначає, що громадяни України мають право на громадянство України та користуються всіма правами та свободами, які гарантуються Конституцією та законами України.

Реєстрація місця проживання – цей елемент визначає, що громадяни мають право на реєстрацію свого місця проживання та на користування всіма пов'язаними з цим правами та свободами.

Охорона здоров'я громадян – цей елемент визначає, що держава має забезпечувати громадянам України медичну допомогу та захист їхнього здоров'я, зокрема шляхом створення відповідної медичної інфраструктури та забезпечення якісних медичних послуг.

Охорона довкілля – цей елемент визначає, що держава має забезпечувати громадянам України безпечне та здорове довкілля, зокрема шляхом здійснення контролю за викидами шкідливих речовин та забрудненням водних та природних ресурсів.

Загалом, адміністративно-правовий статус громадян України складається з різних елементів, які визначають їхні права та обов'язки перед державою, а також механізми захисту їхніх прав від дій державних органів. Забезпечення належного рівня адміністративно-правового статусу громадян України є важливою передумовою для зміцнення правової держави та розвитку громадянського суспільства в Україні.

Важливим європейським документом з прав людини є Декларація прав людини, яка була прийнята під час Великої французької революції. Вона мала на меті обмежити абсолютну владу монарха і фактично була протиположною свавіллю англійського короля Якова II. Метою цього парламентського акту було підтримання верховенства закону, а не волі окремої особи. Однак слід зазначити, що це не був акт боротьби проти монархії як явища, а скоріше проти зловживання монархом своєю владою. Авторами цього документу були англійські протестанти, які діяли на основі концепції християнської правди і справедливості. На цьому принципі стояли

і засновники Сполучених Штатів, що відображено в тексті Декларації незалежності.

Сьогодні неурядові організації, які називають себе правозахисними, воліють говорити про поточну епідемію, а не про порушення прав на охорону здоров'я та освіту. Ця тенденція набула системного характеру, що є яскравим підтвердженням принципу, що всі люди рівні, але більш рівні. У сучасному систематизованому світі з неомарксистськими принципами вищезгадані групи, які ліві інтерпретують як «пригноблені», є «рівними». Це знаходить своє відображення в тому, що в країнах, які вважаються демократичними, визнається і навіть заохочується позитивна дискримінація. Ці заходи спрямовані на надання додаткових прав і привілеїв групам, які вважаються пригнобленими, з метою «подолання несправедливості» з боку гнобителів.

Наприклад, визнані державою системи квот для жінок – це просто механічний підрахунок частки жінок у певному секторі, який подається як показник рівності жінок.

Проблемою на сучасному етапі розвитку людства було та залишається неспроможність гарантування основоположних прав людини серед яких чинне місце посідає право на життя. Право на життя є першим і найбільш фундаментальним правом. Парадоксально, але вбивство мільйонів ненароджених дітей виправдовується правом жінки розпоряджатися своїм тілом. І що найгірше, це робиться на законних підставах.

Права людини – це поняття, які представляють реальні, а не потенційні можливості для соціального функціонування та особистого розвитку і закріплені юридичними нормами в конституціях і статутах. Сучасні дослідження в галузі прав людини та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права підтримують цю точку зору.

Ці «реальні можливості» окреслюють зміни у правовому статусі соціальних індивідів. Тому, якщо держава і суспільство не можуть забезпечити реальні гарантії цих прав людини, то декларації і заклики на рівні вираження цінності «прав» не можуть бути основою для фор-

мування типу юридичної особи, яка своєю поведінкою демонструє не відчуження, а легітимне прийняття влади і законів, які накладають.

Зміст адміністративної правосуб'єктності громадянина може складатися лише з прав без обов'язків (наприклад, право на звернення до суду, право на зміну імені, прізвища або прізвища), лише з обов'язків (наприклад, обов'язок дотримуватися всіх положень про громадський порядок і безпеку, обов'язок виконувати всі законні вимоги та розпорядження органів влади) або і з прав, і з обов'язків (наприклад, право на отримання та завершення державної освіти), але і з прав, і з обов'язків (наприклад, обов'язок отримати дворічну Ці права належать усім громадянам і не пов'язані з соціальними і національними особливостями та специфікою, галуззю і економікою, трудовою, особистою, психологічною і соціальною діяльністю людини і громадянина в усіх секторах, галузях і сферах діяльності. Він охоплює численні та різноманітні особисті, політичні, соціально-економічні та соціально-культурні права і свободи, а також усі норми і права, спрямовані на захист законних інтересів людини і громадянина.

Спеціальний адміністративно-правовий режим включає в себе всі особливі та специфічні права і обов'язки громадян в окремих сферах, галузях і сферах діяльності виконавчої влади, які застосовуються в адміністративно-правових відносинах. Наприклад, спеціальні права громадян як суб'єктів адміністративно-правових відносин, які виступають як підприємці, фермери, менеджери, клієнти, подорожуючі, абітурієнти та студенти, пацієнти, призовники, військовослужбовці, військовозобов'язані тощо. Вони входять до складу спеціальних прав громадян як суб'єктів адміністративно-правових відносин. Складові спеціального адміністративно-правового статусу громадян регулюються, зокрема, нормами спеціальних розділів КУпАП.

Адміністративно-правовий спеціальний режим включає в себе особливі права та обов'язки категорій громадян, які не є суб'єктами адміністративних правовідносин.

З огляду на вищезазначене, поняття правового статусу є комплексною ознакою, що описує взаємовідносини між людиною та суспільством, як елемент правового буття, з точки зору місця та ролі «*homo socialis*» у суспільному поділі. Праця регулюється правом. Тому, коли ми говоримо про правовий статус людини, ми не можемо і не повинні обмежуватися «набором» прав, які гарантують процес його виникнення. Перший «набір» забезпечує лише принцип процесу формування індивідуалізованої особистості, яка зовні проявляється в рольовій діяльності, що також потребує правового захисту.

Іншими словами, правовий статус особи по суті має втілювати первинний правовий статус соціальної людини як громадянина, змістом якого є право на гарантії індивідуалізації (право на проживання, право на вибір зовнішності, імені та статі) та індивідуалізації (право на недоторканність приватного життя, конфіденційність і недоторканність, право на честь, гідність і захист репутації, право на індивідуальні переконання та індивідуальний світогляд).

Висновки. Адміністративно-правовий статус громадян України є багаторівневою та складною базовою категорією.

Сучасний правовий режим майже на всіх пострадянських теренах характеризується крайньою нестабільністю, слабкою правовою захищеністю, відсутністю надійних гарантійних механізмів та нездатністю органів публічної влади ефективно забезпечувати права громадян на інтереси, життя, свободу, честь, гідність, власність,

безпеку, рівність і соціальну справедливість. Тому вважаємо, що утвердження та дотримання основоположних прав людини як ознака правового режиму в сучасному інструментальному праві сприяє розумінню первинної ролі права як передумови формування правового статусу громадян. Саме народ є носієм цінностей правосвідомості, які фактично гарантують формування реального статусу громадянства, що має політичне та ідеологічне вираження.

Список використаної літератури:

1. Битяк Ю. П., Гаращук В. М., Дьяченко О. В. Адміністративне право України : підручник / за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком-Інтер, 2006, 544 с.
2. Бояринцева М.А. Адміністративно-правовий статус громадянина України : автореферат дисертації кандидата юридичних наук : 12.00.07, Київ, 2005, 21 с.
3. Литвин Т.О. Адміністративно-правове регулювання статусу державного службовця в Україні : автореферат дисертації кандидата юридичних наук : 12.00.07, Ірпінь, 2009, 20 с.
4. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». Часопис Київського університету права. 2010. № 2. Ст. 95–98.
5. Linton Ralph. The Study of Man / Ralph Linton. – N. Y. : D. Appleton-Century Co, 1936. – 503 p.
6. Мар'яна Чорна «Права людини: становлення, деформація, нівелювання - Християни для України». URL: <https://c4u.org.ua/prava-lyudyny-stanovlennia-deformatsiia-nivelyuvannia/>

Masalitin V. Characteristics of the elements of administrative and legal status of citizens of Ukraine

In the work the author makes an attempt to investigate, highlight, characterize the elements of administrative and legal status of citizens of Ukraine. The author pays special attention to the characteristics of the elements of administrative and legal status.

It is considered to be of scientific importance to study and research the elements of administrative and legal status. As well as the practical, law enforcement nature, given the distinctiveness of the field of administrative law, both among the branches of law in general and among public law branches separately, which indicates the peculiarity and individuality of the subject and method of legal regulation.

The administrative and legal status of a citizen of Ukraine includes the following elements: 1) administrative legal personality; 2) rights; 3) duties; 4) system of guarantees; 5) legal responsibility.

Administrative legal personality of a citizen of Ukraine is a certain ability of a person to be a subject of administrative law, which is expressed and specified in administrative legal capacity, legal capacity, tort capacity. Please note that the administrative legal capacity of a citizen of Ukraine arises from the moment a person acquires citizenship and terminates from

the moment a person loses citizenship of Ukraine (as a result of renunciation of citizenship of Ukraine; as a result of loss of citizenship of Ukraine). Ukrainian citizenship). citizenship of Ukraine (on the grounds provided for by international treaties of Ukraine) or with death.

The nature of the relationship between the state and the individual is an important indicator of the state of society as a whole, the goals and prospects of its development. In order to investigate the relationship between the state and the individual, it is necessary to analyze the content, features and interaction of the categories «person», «personality» and «citizen». They characterize the integration of the individual into society and the state as a biological subject and determine the specificity of his status.

It has been established that the administrative and legal status of Ukrainian citizens consists of various elements that determine their rights and obligations before the state, as well as mechanisms for protecting their rights from the actions of state bodies. Ensuring the appropriate level of administrative and legal status of Ukrainian citizens is an important prerequisite for strengthening the rule of law and developing civil society in Ukraine.

The rights of a citizen of Ukraine as an element of his administrative and legal status are defined as the scope of possible or permitted behavior of a person guaranteed by an administrative and legal norm, which is established to meet his interests and is ensured by the state in the field of public administration. The rights and obligations of a citizen of Ukraine in the field of public administration, depending on the presence of a special status within administrative law, are divided into general and special.

Key words: *administrative and legal status, citizen, citizen status, element of legal status.*